

ისტორია, პოლიტიკა, წყაროთმცოდნეობა
HISTORY, POLITICS, PRIMARY SOURCE STUDIES

**ნეოსმანიზმი იდეოლოგია და სამხრეთ კავკასიის
ქვეყნების რეგიონული უსაფრთხოება⁴**

თამარ დევიძე

პოლიტიკის მეცნიერების დოქტორი,
თსუ კონფლიქტოლოგიის ინსტიტუტის მკვლევარი.
ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი. ილ. ჭავჭავაძის გამზ. N. 3, 0179,
საქართველო, თბილისი.
+995 599 17 16 61. tamar.devidze@tsu.ge
<https://orcid.org/0009-0006-2131-385X>

აბსტრაქტი

ნეოსმანიზმი თანამედროვე თურქული საგარეო პოლიტიკის ინტელექტუალური და იდეოლოგიური მოძღვრებაა, რომელიც დაკავშირებულია თურქეთის როლსა და ინტერესებზე გააფართოვების პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული გავლენა იმ რეგიონებში, რომლებიც ისტორიულად დაკავშირებული იყვნენ ოსმალეთის იმპერიასთან. ნეოსმანიზმი, განსაკუთრებით XXI საუკუნეში გახდა აქტუალური, მას შემდეგ, რაც თურქეთმა დაიწყო საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების გად-

⁴ კვლევა (PHDF -22- 618) განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით.

ახედვა ახლო აღმოსავლეთში, ბალკანეთში, კავკასიასა და ყოფილი ოსმალური სივრცის რეგიონებში.

ნეოსმანიზმი ხაზს უსვამს ენობრივ, კულტურულ და რელიგიურ კავშირებს კავკასიისა და ცენტრალური აზიის სახელმწიფოებთან, ასევე ყოფილ ოსმალურ ტერიტორიებთან. ის ეჭვქვეშ აყენებს საგარეო პოლიტიკის დასავლურ ორიენტაციას რესპუბლიკური და ცივი ომის ადრეულ პერიოდებში. იგი აღიქმება როგორც პარადიგმის ცვლილება ადრინდელი საგარეო პოლიტიკიდან.

ნეოსმანიზმი, როგორც თანამედროვე თურქული სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის ერთ-ერთი ცენტრალური ელემენტი, მიზნად ისახავს ანკარის გავლენის განმტკიცებას იმ რეგიონებში, რომლებიც ისტორიულად, კულტურულად ან ეკონომიკურად დაკავშირებულია ოსმალეთის იმპერიასთან.

ამ რეგიონებს შორის ცენტრალურ ადგილს იკავებს სამხრეთ კავკასია, რეგიონი, რომელიც არის სტრატეგიული სატრანზიტო დერეფანი ენერგორესურსებისთვის, სამხედრო-გეოპოლიტიკური პლატფორმა და კონკურენტული სივრცე რუსეთსა და თურქეთს შორის.

საკვანძო სიტყვები: თურქეთი, ნეოსმანიზმი, სამხრეთ კავკასია, რეგიონალური უსაფრთხოება.

შესავალი

ნეოსმანიზმი წარმოადგენს თურქეთის სტრატეგიული იდენტობის გარდაქმნის მცდელობათა ერთობლიობას, რომელიც ერთდროულად არის ისტორიის აქტივაცია, პოლიტიკურ-სამხედრო გავლენის გაფართოება და გლობალური პოზიციის დამკვიდრება. მისი მრავალფეროვანი ბუნება ნიშნავს, რომ ნეო-

ოსმანიზმი მომავალში იქნება ერთ-ერთი ცენტრალური კონცეფცია თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში - განსაკუთრებით ისეთ რეგიონებში, სადაც ოსმალური მემკვიდრეობა დღემდე მნიშვნელოვან კულტურულ და პოლიტიკურ რესურსს წარმოადგენს.

ნეოსმანიზმი არ წარმოადგენს მხოლოდ ისტორიის რომანტიზაციას, ის თურქეთის თანამედროვე სახელმწიფოებრივი სტრატეგიის ნაწილია, რომელიც აერთიანებს კულტურულ იდენტობას, გეოპოლიტიკურ ინტერესებსა და ეკონომიკურ ამბიციებს. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მიდგომა ხშირად წინააღმდეგობრივ რეაქციებს იწვევს, იგი აშკარაა როგორც თურქეთის შიდა პოლიტიკაში, ისე მის საგარეო საქმიანობაში. ის არ არის მხოლოდ იდეოლოგიური კონცეფცია, ის რეალური საგარეო-პოლიტიკური ინსტრუმენტია, რომელიც ფართო მასშტაბით აისახება სამხედრო თანამშრომლობაზე, ენერგეტიკულ პოლიტიკაზე, ეკონომიკურ ინტეგრაციაზე, რეგიონულ ალიანსებზე და „რბილი ძალის“ მექანიზმზე.

ნეოსმანიზმის იდეისთვის ერთ-ერთი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი რეგიონია სამხრეთ კავკასია. ეს რეგიონი სტრატეგიულად ისეთ სივრცედ განიხილება, სადაც ისტორიული, პოლიტიკური და კულტურული კავშირები ერთმანეთს ებმის. სწორედ ამიტომ, ნეოსმანიზტური მისწრაფებები სამხრეთ კავკასიას ერთ-ერთ მთავარ ასპარეზად მიიჩნევენ თავისი გავლენის გასამლიერებლად და რეგიონში ახალი გეოპოლიტიკური რეალობის შესაქმნელად.

სამხრეთ კავკასია - საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი - თანამედროვე მსოფლიოს გეოპოლიტიკური მნიშვნელობის ერთ-ერთ ყველაზე დინამიკურ და კონფლიქტურ რეგიონს წარმოადგენს. რეგიონში ერთმანეთთან იკვეთება აღმოსავლეთის და დასავლეთის გეოპოლიტიკური ინტერესები, რომელშიც მონაწილეობენ როგორც რეგიონული ძალები-რუსეთი, თურქეთი, ირ-

ანი - ისე, გლობალური აქტორები, ევროკავშირი და აშშ. ამ მრავალპოლუსიან სივრცეში უსაფრთხოების გარემო მუმიდივად იცვლება, ხოლო სახელმწიფოების საგარეო პოლიტიკური არჩევანი ხშირად დამოკიდებულია გარე ძალების ინტერესებსა და ძალაუფლების გადანაწილებაზე. ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში განსაკუთრებით თვალში საცემი ხდება რეგიონში თურქეთის გავლენის ზრდა. ქვეყნის საგარეო პოლიტიკა, რომლის ინტელექტუალური ბაზისიც „ნეოსმანიზმია“, მიზნად ისახავს რეგიონულ ლიდერობას ისტორიულ, კულტურულ და გეოსტრატეგიულ ფაქტორებზე დაყრდნობით (Menderes, 2019: 55-79).

თურქეთის გაძლიერებული როლი სამხრეთ კავკასიაში ქმნის როგორც განვითარების შესაძლებლობებს, ასევე, მნიშვნელოვან რისკებსა და გამოწვევებს - უსაფრთხოების დისბალანსს, რეგიონული დესტაბილიზაციის საფრთხეს, სამხედრო-პოლიტიკური ალიანსების გადატვირთვას და საერთაშორისო დამოკიდებულებების ზრდას.

აქედან გამომდინარე, აუცილებელია გავაკეთოთ ანალიზი, თუ რა გავლენას ახდენს ნეოსმანიზმი საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის უსაფრთხოებაზე - არის სტაბილიზაციისა და ეკონომიკური ზრდის ხელშემწყობი თუ პირიქით - წარმოშობს ახალ კონფლიქტურ ცხელ წერტილებს.

ნაშრომი მიმართულია სამხრეთ კავკასიის რეგიონის ქვეყნების უსაფრთხოების გარემოს კვლევაზე, რათა განისაზღვროს რეალური გავლენა, რეგიონული ტრენდები, რისკები, ძალთა ბალანსის ცვლილებანი და სამომავლო პერსპექტივები თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ნეოსმანიზმის შესაძლო დამკვიდრების შემთხვევაში.

კვლევის მიზანი

კვლევის მიზანია შევისწავლოთ, თანამედროვე თურქული საგარეო პოლიტიკის - ნეოსმანიზმის გავლენა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების (საქართველო, სომხეთი, აზერბაიჯანი) რეგიონული უსაფრთხოების სისტემაზე. განვიხილოთ რა სტრატეგიული პრიორიტეტები აქვს თურქეთს რეგიონში, როგორ იცვლება ძალთა ბალანსი და რა შესაძლებლობებსა და რისკებს ქმნის ახალი რეალობა.

კვლევის ობიექტი

სამხრეთ კავკასიის რეგიონული უსაფრთხოება, მათი ძირითადი აქტორები და ძალთა ბალანსის დინამიკა.

კვლევის საგანი

ნეოსმანიზმი, როგორც თურქეთის საგარეო პოლიტიკის სტრატეგია და მისი გავლენა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების რეგიონულ უსაფრთხოებაზე.

ჰიპოტეზა

ნეოსმანიზმი მნიშვნელოვნად გარდაქმნის სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების უსაფრთხოების გარემოს - იგი აძლიერებს აზერბაიჯანსა და საქართველოს პოზიციებს, ამცირებს რუსეთის გავლენას რეგიონში და ამავდროულად ქმნის ახალ საფრთხეებსა და გამოწვევებს სომხეთის და მთლიანად რეგიონული სტაბილურობისთვის.

საკვლევი კითხვები

1. რა არის ნეოსმანიზმის ძირითადი იდეები, პრინციპები და სტრატეგიული მიზნები?
2. როგორ მოქმედებს თურქეთის ნეოსმანიური პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიის რეგიონის უსაფრთხოებაზე?
3. ქმნის თუ არა ნეოსმანიზმი ერთიან რეგიონულ უსაფრთხოების ახალ მოდელს?

კვლევის მეთოდები

ნაშრომში გამოყენებულია კვლევის რამდენიმე მეთოდი, რომლებიც ერთმანეთს ავსებენ და ერთად გვეხმარებიან გავიგოთ როგორ მოქმედებს ნეოსმანიზმი სამხრეთ კავკასიის რეგიონის უსაფრთხოებაზე. კერძოდ, გამოყენებული გვაქვს კვლევის თვისებრივი მეთოდები, როგორცაა: დოკუმენტური ანალიზის მეთოდი; მონაცემთა შეგროვების მეთოდი; ისტორიულ-არწერილობითი კვლევის მეთოდი; შედარებითი ანალიზის მეთოდი; შემთხვევის ანალიზი (Case Study).

შედეგები

კვლევის შედეგებმა დაადასტურა წამოყენებული ჰიპოთეზა და ცხადყო, რომ ნეოსმანიზმმა მნიშვნელოვნად გაზარდა თურქეთის როლი სამხრეთ კავკასიის რეგიონულ უსაფრთხოებაში. ეს გავლენა განსაკუთრებით გამოიხატა აზერბაიჯანის სამხედრო მხარდაჭერით 2020 წლის ყარაბაღის მეორე ომში, ასევე ენერგეტიკული და სატრანზიტო პროექტების მეშვეობით, რამაც აზერბაიჯანი ერთ-ერთ წამყვან რეგიონულ ძალად აქცია და თურქეთთან სტრატეგიული ალიანსი გაამყარა.

ამ პროცესებმა სომხეთი უფრო რთულ უსაფრთხოების გარემოში მოაქცია და რეგიონში ძალთა ბალანსი მის საწინააღმდეგოდ შეცვალა. საქართველოსთვის კი ნეოსმანიზმის გავლენამ შექმნა როგორც შესაძლებლობები - ენერგეტიკული თანამშრომლობის თვალსაზრისით, ისე უსაფრთხოების რისკები, რაც უკავშირდება რუსეთ-თურქეთის კონკურენციას და რეგიონულ დაძაბულობებს.

მსჯელობა

ოსმალური იმპერია (1299-1922) რამდენიმე კონტინენტზე გადაჭიმული პოლიტიკური ერთობა იყო, რომელში შემავალ ხალხებს შორის არსებობდა როგორც სამხედრო-ადმინისტრაციული იერარქია, ასევე კულტურული ინტეგრაციის რბილი

ფორმები. ექვსი საუკუნის განმავლობაში ის იყო ერთ-ერთი ყველაზე ფართო და მრავალეთნიკური სახელმწიფო. მისი დაშლის შემდეგ ჩამოყალიბებულმა ქემალისტურმა რესპუბლიკის რეფორმებმა საფუძველი ჩაუყარა სრულიად განსხვავებულ სახელმწიფო ცოდნას - სეკულარიზმი, დასავლურობა და ეროვნული ერთიანობა უარყოფდა ოსმალურ ტრადიციებს. ოსმალეთის იმპერიის პოლიტიკური და სამხედრო დასუსტების პარალელურად, ევროპული სახელმწიფოების ზეწოლის პასუხად, მე-19 საუკუნეში იმპერიაში ჩამოყალიბდა სამი იდეოლოგიური დოქტრინა - ოსმანიზმი, ისლამიზმი და პანთურქიზმი. თითოეული მათგანის უმთავრესი მიზანი იმპერიის ერთიანობის შენარჩუნება იყო.

„ოსმანიზმი“ იყო პირველი იდეოლოგიური და პოლიტიკური დოქტრინა, რომელიც შემუშავებული იქნა ოსმალეთის იმპერიის მმართველ წრეებში და მიზნად ისახავდა ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებას.. „ოსმანიზმი“ გულისხმობდა მულტიკულტურულ მოქალაქეობას კონსტიტუციური და ტერიტორიულად ჩამოყალიბებული ოსმალეთის სახელმწიფოთი, იმპერიის კოსმოპოლიტიური ჰეტეროგენულობის შენარჩუნების მცდელობით, მაგრამ ტერიტორიულად შეზღუდვის მიზნით.

„პანისლამიზმი“ იყო პოლიტიკური და იდეოლოგიური მიმდინარეობა, რომლის მიზანს წარმოადგენდა მსოფლიოს მუსლიმი საზოგადოების გაერთიანება არა აუცილებლად ერთ სახელმწიფოში, არამედ ერთიანი, პოლიტიკური, კულტურული ან რელიგიური ერთობის გარშემო.

„პანთურქიზმი“ ეთნიკურად და ენობრივად მონატესავე თურქული ხალხების გაერთიანებაზე იყო ორიენტირებული და მიზნად ისახავდა საერთო იდენტობისა და პოლიტიკური ერთობის ჩამოყალიბებას (Landau, 1995:45-70). იგი უფრო იდეალი-

სტურ, კულტურულ-ეროვნულ პროექტს წარმოადგენდა, ვიდრე პრაქტიკულ სახელმწიფოებრივ სტრატეგიას, რის გამოც XX საუკუნეში, განსაკუთრებით ოსმალეთის იმპერიის დაშლის შემდეგ, მისი რეალური განხორციელება მნიშვნელოვნად დასუსტდა.

XXI საუკუნეში თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ჩამოყალიბდა ნეოსმანიზმი - უფრო ფართო და პრაქტიკული კონცეფცია, რომელიც აღარ ეფუძნება მხოლოდ ეთნიკურ ერთობას. ის მოიცავს გეოპოლიტიკურ, ეკონომიკურ და უსაფრთხოების ინტერესებს და მიზნად ისახავს ოსმალეთის ისტორიულ სივრცეებში თურქეთის რეგიონული გავლენის განმტკიცებას თანამედროვე სახელმწიფოებრივ სტრატეგიულ ჩარჩოში.

პანთურქიზმი შიძლება ჩაითვალოს ნეოსმანიზმის ერთ-ერთ ისტორიულ საფუძვლად, მაგრამ არა მის პირდაპირ წინამორბედად. ნეოსმანიზმი უფრო მოქნილი და გეოპოლიტიკურად რეალისტური დოქტრინაა, რომელიც ეთნიკურ ერთობას სცდება და რეგიონული გავლენის გაძლიერებაზეა ორიენტირებული. ნეოსმანიზმი 1990-იანი წლებიდან ვითარდება და უკავშირდება ცივი ომის დასრულებას, გლობალიზაციასა და თურქეთის ეკონომიკურ გაძლიერებას. ამ პროცესებმა თურქეთს საშუალება მისცა ხელახლა განესაზღვრა თავისი როლი ცენტრალურ აზიაში, კავკასიაში, ბალკანეთსა და ახლო აღმოსავლეთში, რის შედეგადაც ნეოსმანიზმი ჩამოყალიბდა როგორც პოსტცივი ომის საგარეო პოლიტიკა.

თურქეთმა ადრინდელზე უფრო აქტიური და ეფექტური პოლიტიკის გატარება. „თურქეთი თვითონ გახდა ლიდერი იქ, სადაც მანამდე მას უმნიშვნელო როლი ჰქონდა“ (გაჩეჩილამე, 2019:121). მისი საგარეო პოლიტიკის უმთავრესი ამოცანა ახლო აღმოსავლეთის, ბალკანეთის, კავკასიის და ზოგადად პოსტსაბჭოთა სივრცეში პოლიტიკური გავლენის გაძლიერება გახდა,

რაც ხელისუფლებების ცვლილებების მიუხედავად უცვლელ პრიორიტეტად დარჩა.

„ცივი ომის“ შემდგომ თურქეთის საგარეო პოლიტიკაზე მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინა 1983 წლიდან დაწყებულმა პერიოდმა, როცა ხელისუფლებაში მოვიდა თურგუთ ოზალი და „დედასამშობლოს პარტია“ (ANAP). განხორციელდა ეკონომიკური ლიბერალიზაცია, დასავლური ინტეგრაცია და რეგიონული აქტივობის ზრდა. ოზალი თურქეთს ხედავდა ღერძულ სახელმწიფოდ - ხიდად დასავლეთსა და აღმოსავლეთს შორის, ხოლო ეკონომიკური რეფორმები, ცენტრალურ აზიაში დიპლომატია და ოსმანური მემკვიდრეობის კულტურული გამოყენება დაედო საფუძვლად მისი „რბილი ძალის“ სტრატეგიას.

ოზალი ხაზს უსვამდა თურქულ იდენტობას და მუსლიმური კულტურის ელემენტებს, ქმნიდა რეგიონში გავლენის საფუძვლებს და აერთიანებდა ეკონომიკურ, კულტურულ და ისტორიულ მახასიათებლებს. ოზალი ხედავდა თურქეთს არა მხოლოდ დასავლური ან აღმოსავლური ბლოკის წევრად, არამედ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ ხიდად, რომელსაც შეუძლია გავლენა მოახდინოს თავის გარშემო არსებულ რეგიონებზე. „ოზალი თვლიდა, რომ თურქეთი უნდა გამხდარიყო ისლამური სამყაროს დამაკავშირებელი ხიდი დასავლურ სამყაროსთან, რაც ხელს შეუწყობდა ეკონომიკური თანამშრომლობის განვითარებას და მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანდა მშვიდობის განმტკიცებაში როგორც რეგიონში, ისე მთელს მსოფლიოში“ (მაჩიტაძე, 2024:258). ოზალის დროს თურქეთი ფორმალურად იყო დასავლეთის მოკავშირე, პრაქტიკულად კი იწყებდა გაერთიანებულ რეგიონალურ პრინციპზე დაფუძნებულ აქტიურ შუამავლის პოლიტიკას. ოზალის პოლიტიკა წინასწარმეტყველებდა როგორ განვითარდებოდა XXI საუკუნეში თურქეთის გავლენა ოსმალური მემკვიდრეობის ფარგლებში.

მიუხედავად იმისა, რომ ოზალის მმართველობის პერიოდში ნეოსმანიზმი ოფიციალურ დოქტრინად არ არსებობდა, 2000-იანი წლების შემდეგ თურქეთის ნეოსმანიტური პოლიტიკა მნიშვნელოვნად ეფუძნება მის მიერ შექმნილ სტრუქტურულ საფუძველს. სწორედ ამ მემკვიდრეობაზე ააშენეს ერდოღანმა და AKP-მ ნეოსმანიზმის ოფიციალური კურსი, რომელმაც გააძლიერა ოსმანური და ისლამური მემკვიდრეობის გამოყენება, აქტიური საგარეო პოლიტიკა და თურქეთის როლი დასავლეთსა და ისლამურ სამყაროს შორის შუამავლად (Sengupta, 2014:88).

ამ პროცესში ცხადი გახდა რომ თურქეთს სჭირდებოდა სტრატეგიული ჩარჩო, რომელიც მას წარმოაჩენდა არა მხოლოდ რეგიონის აქტიურ მოთამაშედ, არამედ აძლევდა გეოპოლიტიკური გადაწყვეტილებების სიღრმეს. სწორედ ამ საჭიროებაზე პასუხობდა აჰმედ დავუთოღლუს „სტრატეგიული სიღრმის“ კონცეფცია, რომელიც აჩვენებს, როგორ შუძლია თურქეთს თავისი გეოგრაფიული მდებარეობის, ისტორიული გამოცდილებისა და კულტურული კავშირების გამოყენება რეგიონში და მის ფარგლებს გარეთ გავლენის გასაძლიერებლად.

დავუთოღლუს „სტრატეგიული სიღრმე“ ეფუძნება თურქეთის გეოგრაფიულ და ისტორიულ სიღრმეს, რაც ქვეყანას მრავალ გეოპოლიტიკურ სიცრცეს აკავშირებს. მისი აზრით, ეს სიღრმე საშუალებას აძლევს თურქეთს უარი თქვას პერიფერიულ როლზე, იქცეს ცენტრალურ სახელმწიფოდ და ჩამოაყალიბოს საკუთარი საგარეო პოლიტიკის პარადიგმა (Davutoğlu, 2000:91).

დავუთოღლუს მიერ თურქეთის, როგორც გეოპოლიტიკური, გეოეკონომიკური და გეოკულტურული ცენტრის წარმოჩენამ, შექმნა აღქმა, რომ ის ნეოსმანიტური საგარეო პოლიტიკის ხედვებს ავითარებდა. მისი კონცეფცია ეფუძნებოდა თურქეთის მრავალფეროვან იდენტობას, მუსლიმურ სუბიექტურო-

ბასა და ახლო აღმოსავლეთში აქტიურობის საჭიროებას, რაც გამოიხატებოდა საერთო იდენტობაზე აქცენტში, სეკულარიზმის თავისებურ გაგებასა და დასავლეთისადმი აბივალენტურ დამოკიდებულებაში. ამ ხედვით იგი თურქეთს წარმოაჩენდა „აფრო-ევრაზიული“ სივრცის ცენტრალურ სახელმწიფოს, რომელიც საკუთარ მრავალფეროვან იდენტობასა და ოსმალურ მემკვიდრეობას საგარეო პოლიტიკის რესურსად იყენებს.

ამ გლობალური და რეგიონული ხედვის პრაქტიკული გამოვლენა განსაკუთრებით თვალსაჩინო გახდა სამხრეთ კავკასიაში - სივრცეში, რომელიც თურქეთისთვის ერთდროულად წარმოადგენს ისტორიულ, გეოპოლიტიკურ და სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე რეგიონს.

სამხრეთ კავკასიის რეგიონი გეოპოლიტიკური კონტექსტით ერთ-ერთი ყველაზე კომპლექსური რეგიონია ევრაზიის ფართო სივრცეში, სადაც ადგილობრივი და გარე ძალების ინტერესები მრავალხმრივად იკვეთება. რეგიონს ისტორიულად ახასიათებდა სხვადასხვა იმპერიების, კულტურების და უსაფრთხოების არქიტექტურების კონკურენცია - ოსმალური და ირანული გავლენებიდან საბჭოთა ბატონობამდე და მისი დაშლის შემდგომი ძალაუფლების ვაკუუმამდე. ეს ისტორიული გარემოქმნის წინაპირობას იმისთვის, რომ, სამხრეთ კავკასიის თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობები განიხილებოდეს ფართო რეგიონულ და გლობალურ პროცესებთან კავშირში.

1991 წლის შემდეგ საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობამ, ასევე ეთნიკური კონფლიქტების, ენერგეტიკული მარშრუტებისა და გეოპოლიტიკური ორიენტაციების მზარდმა მნიშვნელობამ სამხრეთ კავკასია აქცია სტრატეგიულ სივრცედ რუსეთის, თურქეთის, ირანის, ევროკავშირისა და აშშ-ისთვის. ამ მრავალპოლარულ გარემოში თითოეული აქტორი საკუთარ ინტერესებს ეკონომიკური, პოლიტიკური და

სამხედრო ინსტრუმენტების მეშვეობით ახორციელებდა, რომელთაგან განსაკუთრებით გამოკვეთილია თურქეთის როლი.

სამხრეთ კავკასიაში თურქეთი საქართველოსთვის წარმოადგენს სტრატეგიულ ეკონომიკურ პარტნიორს და დასავლური ინტეგრაციის მხარდამჭერს, აზერბაიჯანისთვის - სამხედრო და პოლიტიკურ მოკავშირეს, ხოლო სომხეთისთვის - ისტორიული დაძაბულობით დატვირთულ მეზობელს. ამ კონტექსტში საქართველო-თურქეთის ურთიერთობები რეგიონული გეოპოლიტიკის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტად ყალიბდება, განსაკუთრებით პოსტსაბჭოთა პერიოდში, როცა თურქეთი ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა იყო, რომელმაც თბილისთან დიპლომატიური და სტრატეგიული პარტნიორობა ჩამოაყალიბა. „საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობაში დაიწყო ახალი ეტაპი. კერძოდ, 1992 წლის 30 ივლისს ორმა სახელმწიფომ ხელი მოაწერა „მეგობრობის, თანამშრომლობისა და კეთილმეზობლური ურთიერთობების ხელშეკრულებას“, რომლითაც დაიწყო სრულიად ახალი პერიოდი ორი ქვეყნის ცხოვრებაში“ (მაკარაძე, 2019:95). გეოგრაფიული მდებარეობა და ენერგეტიკული ტრანზიტი საქართველო-თურქეთის ურთიერთობას განსაკუთრებულ სტრატეგიულ მნიშვნელობას ანიჭებს. როგორც აღვნიშნეთ, საქართველოსთვის თურქეთი არის დასავლეთთან ინტეგრაციის და უსაფრთხოების მთავარი პარტნიორი, სოლო თურქეთისთვის - შავი ზღვისა და კასპიის ენერგეტიკული დერეფნის საკვანძო ქვეყანა. ამავე დროს რეგიონული დინამიკა და გარე ძალების ინტერესები ამ ურთიერთობებს ერთდროულად შესაძლებლობად და გამოწვევად აქცევს. თურქეთზე მაღალი სავაჭრო და ინვესტიციური დამოკიდებულება საქართველოსთვის ქმნის სისტემურ რისკებს და ზრდის პოლიტიკური გავლენის შესაძლო ზეწოლას, განსაკუთრებით იმ სფეროებში, სადაც ანკარისა და თბილისის ინტერე-

სები იკვეთება ან განსხვავდება. ეს გარემოება საქართველოს მუდმივად აიძულებს შეინარჩუნოს ინტერესტა ფრთხილი ბალანსი რეგიონული დამაბულობის პირობებში.

ერთ-ერთი ყველაზე რთული და ისტორიულად დატვირთული მიმართულება სამხრეთ კავკასიის რეგიონში არის სომხეთ-თურქეთის ურთიერთობები. მიუხედავად გეოგრაფიული სიახლოვისა არ არსებობს დიპლომატიური ურთიერთობები: 1993 წელს თურქეთმა სომხეთთან საზღვარი დაკეტა ყარაბაღის პირველი ომის ფონზე აზერბაიჯანის მხარდასაჭერად. ამ ვითარებამ წლების განმავლობაში პრაქტიკულად შეაჩერა პოლიტიკური დიალოგი და მნიშვნელოვნად იმოქმედა რეგიონული სტაბილურობისა და თანამშრომლობის პერსპექტივებზე.

სომხეთ-თურქეთის ურთიერთობების დამაბულობის საფუძველი 1915 წლის მოვლენების ურთიერთგამომრიცხავ ინტერპრეტაციებში მდგომარეობს: სომხეთი მათ გენოციდად აღიარებს, ხოლო თურქეთი უარყოფს ამ შეფასებას და ოსმალეთის იმპერიის და პირველის მსოფლიო ომის სამხედრო-პოლიტიკურ კონტექსტში განიხილავს, რაც ღრმა ნდობის კრიზისს და დიპლომატიური დიალოგის შეფერხებას იწვევს. ამ ისტორიულ წინააღმდეგობას ამდაფრებს მთიანი ყარაბაღის კონფლიქტი და თურქეთის აქტიური მხარდაჭერა აზერბაიჯანისადმი, განსაკუთრებით 2020 წლის ყარაბაღის მეორე ომის დროს. სომხეთის უსაფრთხოების დამოკიდებულება რუსეთზე და თურქეთის მზარდი როლი რეგიონში ქმნის რთულ გეოპოლიტიკურ კონტექსტს, სადაც უსაფრთხოების ურთიერთობების ნორმალიზაციას ხელს უშლის ისტორიული მეხსიერება, რეგიონული კონკურენცია და პოლიტიკური ნდობის დეფიციტი.

პოლიტიკური და ეკონომიკური ფაქტორებიდან გამომდინარე, სომხეთ-თურქეთის ურთიერთობების ნორმალიზაციის არაერთი მცდელობა განხორციელდა - 1990-იანი წლების ინიც-

იატივებიდან დაწყებული 2008-2009 წლების „ციურიხის პროტოკოლებით“⁵, 2010-იანი წლების ნაწილობრივი დიპლომატიით და 2021 წლიდან დაწყებული განახლებული დიალოგით დასრულებული.

2020 წლის ყარაბაღის მეორე ომმა და რეგიონში ძალთა ბალანსის ცვლილებამ სომხეთი აიძულა გადაეხედა უსაფრთხოების სტრატეგიისთვის, რის შედეგადაც თურქეთთან ურთიერთობის აღდგენა ეკონომიკურ და უსაფრთხოების საჭიროებად იქცა. სომხეთი ცდილობს ტაქტიკურ ნორმალიზაციას - რეგიონული იზოლაციის შემცირებას, სატრანსპორტო და სავაჭრო გზების გახსნას და დიპლომატიური არხების ეტაპობრივად აღდგენას. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთი აზერბაიჯანის მხარდაჭერის გამო სომხეთისთვის უსაფრთხოების პრობლემატურ აქტორად რჩება, იგი ამავე დროს გეოსტრატეგიულად, ირიბ პარტნიორად აღიქმება.

თანამედროვე რეგიონულ პოლიტიკაში ერთ-ერთი ყველაზე სტაბილური და სიღრმისეული სტრატეგიული ალიანსი აზერბაიჯან-თურქეთის ურთიერთობებია. მისი საფუძველია ეთნოლინგვისტური სიახლოვე, უსაფრთხოების ინტერესების თანხვედრა და ენერგეტიკული თანამშრომლობა. მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოებრივი ურთიერთობები საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ჩამოყალიბდა, მათი ისტორიული და კულტურული ფესვები გაცილებით ადრე იღებს სათავეს. 1991 წელს თურქეთმა ერთ-ერთმა პირველმა აღიარა აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობა, რამაც სწრაფად დააფუძნა პოლიტიკური, ეკონომიკური და სამხედრო პარტნიორობა. „ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებიდან, როცა აშშ-ს მიერ სამხრეთ კავკასიაში ლობირებულმა ენერგო მარშრუტებმა რეალიზება დაიწყო, თი-

⁵ Protocol on the Establishment of Diplomatic relations between the Republic of Turkey and The Republic of Armenia, Zurich, October, 2009.

თქოს განისაზღვრა აზერბაიჯანის როლი, რომელსაც დღემდე ასრულებს.“ (მანჩხაშვილი, 2018:73) სწორედ ენერგეტიკული პროექტები გახდა თურქეთ-აზერბაიჯანის სტრატეგიული პარტნიორობის მთავარი საყრდენი. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის(BTC) ნავთობსადენი 2006 წლიდან აზერბაიჯანს საშუალებას აძლევს ჩრდილოატლანტიკური ბაზარი რუსეთსა და ირანის გვერდის ავლით დააკავშიროს; ბაქო-თბილისი-ერზერუმის (BTE) გაზსადენი - აზერბაიჯანული გაზის მთავარი ექსპორტული მარშრუტი თურქეთში 2007 წლიდან; ტრანს-ნაციონალური მილსადენი (TANAP Trans-Anatolian Natural Gas Pipeline)- სამხრეთ ევროპის ენერგოსისტემებში აზერბაიჯანის გაძლიერებული ჩართულობის საფუძველია. ამ პროექტებმა შექმნა გეოეკონომიკური ინტეგრაცია, რომელმაც რეგიონში ენერგეტიკული უსაფრთხოების ახალი რელობა ჩამოაყალიბა.

1990-იანი წლებიდან თურქეთი სისტემატურად უწყევს აზერბაიჯანს სამხედრო-ტექნიკურ, ტაქტიკურ და პოლიტიკურ მხარდაჭერას, რაც გამოიხატება ერთობლივ წვრთნებში, ოფიცერთა გადამზადებასა და ტექნოლოგიურ თანამშრომლობაში. თურქეთმა აზერბაიჯანის მხარე დაიკავა როგორც ყარაღალის პირველ ომში, ასე 2020 წლის მეორე ომის დროს, როდესაც Bayraktar TB 2 ტიპის უპილოტო სისტემებმა და სამხედრო კონსულტაციებმა მნიშვნელოვნად გააძლიერა აზერბაიჯანის ოპერაციული შესაძლებლობები. ომის შემდეგ, 2021 წლის 15 ივნისს, შუშაში გაფორმებული „შუშის დეკლარაციით“⁶ გაფართოვდა ორ ქვეყანას შორის სამხედრო, ეკონომიკური და დიპლომატიური თანამშრომლობა. საერთო იდენტობასა და ინტერესბზე დაფუძნებული ეს მტკიცე ალიანსი მათ საშუალებას აძლევს საერთაშორისო ასპარეზზე ხშირად ერთობლივი პოზიციებით იხელმძღვანელონ, ხოლო „აზერბაიჯანის შემადგენლობაში მყოფ მთ-

⁶ Shusha Declaration on Allied Relations, 2021.

იან ყარაბაღთან დაკავშირებით აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის დაწყებული უთანხმოება ამ ქვეყნებთან თურქეთის ურთიერთობაში განმსაზღვრელი ფაქტორია“ (ბერიძე, 2019:85).

ომის შემდგომ პერიოდში აზერბაიჯანი და თურქეთი აქტიურად ცდილობენ დასავლეთ აზერბაიჯანისა და ნახიჩევანის დამაკავშირებელი სატრანსპორტო „ზანგეზურის დერეფნის“ გახსნას, რომელიც ანკარის სტრატეგიულ ინტერესში ჯდება სამხრეთ კავკასიაში სატრანსპორტო დომინაციის გაძლიერების თვალსაზრისით.

აზერბაიჯან-თურქეთის ურთიერთობა წარმოადგენს უნიკალურ პოლიტიკურ ფენომენს, სადაც ისტორიული იდენტობა, ენერგეტიკული სტრატეგია, სამხედრო-უსაფრთხოების ალიანსი და რეგიონული გავლენისკენ მიმართული საერთო მიზნები ერთიანობაში ქმნიან ერთ-ერთ ყველაზე მდგრად და დინამიურ პარტნიორობას მსოფლიოში. ეს ურთიერთობა გრძელდება გაღრმავების ტენდენციით, რის შედეგადაც სახმრეთ კავკასიის ძალთა ბალანსი სულ უფრო მეტად ფორმირდება ბაქო-ანკარის ერთობლივი სტრატეგიული მოქმედებით.

დასკვნა

ამრიგად, სამხრეთ კავკასიაში თურქეთის ურთიერთობები საქართველოსთან, სომხეთთან და აზერბაიჯანთან მრავალგანზომილებიან, ასიმეტრიულ და სტრატეგიულად განსხვავებულ სისტემას წარმოადგენს, რომელიც ისტორიულ მემკვიდრეობასა და თანამედროვე გეოპოლიტიკურ რეალობებს აერთიანებს. მიუხედავად განსხვავებული მიზნებისა თითოეულ მიმართულე-ბაში ეს ურთიერთობები ერთიან რეგიონულ სტრატეგიად ყალიბდება, რომელიც მიზნად ისახავს ანკარის პოზიციების განმტკიცებას როგორც სატრანსპორტო ჰაზის, ენერგეტიკული უსაფრთხოების აქტორისა და რეგიონული უსაფრთხოების გავლენიანი ძალის სახით, აქედან გამომდინარე „თავისი ეკონომიკური

შესაძლებლობებით და უკვე მოქმედი თუ განხორციელებული ენერგეტიკული პროექტებით თურქეთმა სამხრეთ კავკასიის რეგიონში გავლენის გაზრდის რეალური შესაძლებლობები მიიღო“ (კოპალიანი, 2025:218). თურქეთის პოლიტიკა განსხვავებულად ეხებასამივე სახელმწიფოს - საქართველოს, სომხეთსა და აზერბაიჯანს, თუმცა საბოლოო ჯამში ემსახურება ანკარის რეგიონული გავლენის განმტკიცებას.

პოლიტიკური და ეკონომიკური თვალსაზრისით ყველაზე ღრმა და ინტიტუციურად გამყარებული თანამშრომლობა თურქეთს აქვს აზერბაიჯანთან. „ერთი ერი-ორი სახელმწიფო“ - საერთო ეთნო-კულტურულ ფუნდამენტზე აღმოცენებული პარტნიორობა გადაიქცა სტრატეგიულ-სამხედრო ალიანსად, განსაკუთრებით 2020 წლის ომის შემდეგ, „შუშის დეკლარაციის“ გაფორმებით დასრულდა თანამშრომლობის ფორმალური ხასიათი და გადაიქცა მტკიცე სამხერო-პოლიტიკურ ალიანსად. ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის ერთობლივი ქსელი - BTC, BTE, TANAP- თურქეთის პოზიციას ამყარებს როგორც ცენტრალურ ენერგეტიკულ დერეფანს კასპიისა და ევროპის შორის, ხოლო აზერბაიჯანს აძლევს შესაძლებლობას განახორციელოს მრავალვექტორული დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკა. ამ მხრივ ბაქო-ანკარის ურთიერთობა წარმოადგენს რეგიონული არქიტექტურის ყველაზე მყარ საყრდენს. ამავე დროს „აზერბაიჯანისთვის თურქეთის შერჩევა მთავარ პოლიტიკურ პარტნიორად პრაგმატული და კარგად გათვლილი სვლაა... თურქეთი ნატოს წევრი სახელმწიფოა. ამით აზერბაიჯანი ნატოს სივრცეს უახლოვდება და მასთან პარტნიორულ თანამშრომლობაშია“ (ბერიძე, 2018:95).

საქართველო თურქეთის საგერეო პოლიტიკაში წარმოადგენს კრიტიკულად მნიშვნელოვან სატრანსპორტო და ლოჯისტიკურ სივრცეს, სადაც თანამშრომლობა აგებულია პრაგმა-

ტულ ინტერესებზე, ეკონომიკურ ინტეგრაციაზე და უსაფრთხოების სფეროში ურთიერთდამოკიდებულებაზე. საქართველო თურქეთისთვის არის ენერგეტიკული დერეფნების გეოგრაფიული არტერია, რაც თბილისს ანიჭებს „სტრატეგიული გამტარის“ ფუნქციას და ამავდროულად აძლიერებს მის დასავლურ ინტეგრაციულ კურსს. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველო არ წარმოადგენს ეთნოკულტურულად ან პოლიტიკური იდენტობის თვალსაზრისით ისეთ ახლო პარტნიორს როგორც აზერბაიჯანია, ანკარისა და თბილისის ურთიერთობა გამორჩეულია სტაბილურობითა და ურთიერთსასარგებლო რეალისტური პლატფორმებით.

ყველაზე კომპლექსურ და შეზღუდულ მიმართულებად რჩება სომხეთ-თურქეთის ურთიერთობა, სადაც ისტორიული მეხსიერება, 1915 წლის ამბები, სომხეთ-თურქეთის გართულებული პოლიტიკური დიალოგი და აზერბაიჯან-სომხეთის კონფლიქტისადმი თურქეთის მკაფიო პოზიციონირება აზერბაიჯანის სასარგებლოდ, ქმნის ხანგრძლივ ბარიერს სრული ნორმალიზაციისთვის. მიუხედავად „ციურიხის პროტოკოლებისა“ და 2021 წლის შემდეგ დაწყებული ახალი ნორმალიზაციის მცდელობებისა, პროცესის პროგრესი უკიდურესად ნელი და პირობითია. თურქეთის დამოკიდებულება სომხეთზე დიდწილად განისაზღვრება ბაქოსთან სტრატეგიული პარტნიორობით, რაც ამ ურთიერთობას აყენებს რეგიონულ, სამხრეთ-ურთიერთობის კონფიგურაციის ჩარჩოში, სადაც სომხეთი რჩება შეზღუდული გეოპოლიტიკური შესაძლებლობების მქონე აქტორად.

საერთო ჯამში, თურქეთის პოლიტიკა სამხრეთ კავკასიაში შეიძლება შეფასდეს, როგორც სტრატეგიული ასიმეტრიის სისტემა, სადაც- აზერბაიჯანი წარმოადგენს ღერძს და სტრატეგიულ „მმას“; საქართველო - ტრანზიტულ პლატფორმას და სტაბილურ პარტნიორს; სომხეთი კი- გართულებულ, მაგრამ პოტენ-

ნციურად გარდამტეხ მიმართულებას, რომლის ნორმალიზაცია დამოკიდებულია რეგიონული ძალთა ბალანსის გარდაქმნაზე.

ამ განსხვავებულ ურთიერთობაზე დაფუძნებული მიდგომა აძლევს თურქეთს შესაძლებლობას ჩამოაყალიბოს რეგიონული გავლენის მრავალმხრივი კონფიგურაცია, რომელიც აერთიანებს ენერგეტიკულ, სამხედრო თანამშრომლობასა და ეკონომიკურ ურთიერთდამოკიდებულებას. შედეგად თურქეთი დღითიღე მყარდება როგორც ერთ-ერთი მთავარი გარე ძალა, რომელიც განსაზღვრავს სამხრეთ კავკასიის სტაბილურობისა და სტრატეგიული განვითარების დინამიკას.

თუ თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსი გახდება „ნეოსმანისტური“ და ეს იდეოლოგია გაძლიერდება სახელმწიფო პოლიტიკის დონემდე, ის ძალაუფლების აღქმისა და საგარეო პოლიტიკის დამყარების ისეთ ფორმებს წახალისებს, რომლებიც სამხრეთ კავკასიაზე სისტემურ გავლენას მოახდენს და არსებულ ძალთა ბალანსს მნიშვნელოვნად გარდაქმნის.

ნეოსმანიზმის გაძლიერება პირდაპირ აისახება აზერბაიჯანის უსაფრთხოებაზე, რათქმაუნდა გაძლიერდება მისი პოზიცია რეგიონში, თუმცა აზერბაიჯანი გახდება კიდევ უფრო მკვეთრ სტრატეგიულ დამოკიდებულებაში თურქეთზე, რაც მისი სამეზობლო პოლიტიკა და ურთიერთობა ირანთან ან რუსეთთან უფრო მწვავე დაპირისპირებით იქნება გამოხატული, გაიზრდება უსაფრთხოება, მაგრამ შემცირდება სტრატეგიული მანევრის თავისუფლება.

საქართველოსთან მიმართებით ნეოსმანიზმის გაძლიერება შესაძლოა ორმაგი შედეგით განისაზღვროს: დადებითი და უარყოფითი. უსაფრთხოება სტაბილური ტრანზიტული ფასით, ასევე ზეწოლის ზრდა - თურქეთი კიდევ უფრო მეტად დაინტერესდება სააქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებით, ვინაიდან საქართველო რჩება ყველა ენერგეტიკ-

ული და სატრანსპორტო პროექტის მთავარ გამტარ სივრცედ. გაძლიერდება ეკონომიკური ჩართულობა, თბილისი კიდეც უფრო მნიშვნელოვან რეგიონულ ჰაბად გადაიქცევა. დადებით გავლენებთან ერთად არსებობს რისკებიც, კერძოდ, საქართველოს მოუწევს უფრო მკვეთრად აირჩიოს დასავლეთსა და თურქეთს შორის ძალთა ბალანსი, რადგან ანკარის მზარდი თვითდამკვიდრება რეგიონში მას მისცემს მეტი ზეწოლის ბერკეტს; ქართული პოლიტიკა გარკვეული დროის განმავლობაში გეოპოლიტიკური კონტექსტის „დამოუკიდებელი ცვლადიდან“ უფრო მეტად „დამოკიდებულ ცვლადად“ გადაიქცევა, რადგან სატრანზიტო სტატუსს მოჰყვება საგარეო-პოლიტიკური არჩევანის შეზღუდვა. ნეოსმანიზმის ზრდამ შეიძლება კულტურულ-იდეოლოგიური გავლენის გაფართოებაც გამოიწვიოს, რაც საქართველოს საზოგადოებრივ დღის წესრიგში ახალი პოლარიზაციის დერძებს შექმნის.

სომხეთი არის ქვეყანა რომლის უსაფრთხოებასაც ნეოსმანიზმი უარყოფითად ყველაზე მეტად შეეხება. თურქეთის პოლიტიკა კიდეც უფრო მკვეთრად იქნება მიბმული აზერბაიჯანთან კოორდინაციაზე, რაც სომხეთის სტრატეგიულ პოზიციას სუსტი წერტილის დონემდე დააქვეითებს. 1915 წლის ისტორიული მეხსიერების ფონზე თურქული იდეოლოგიის გაძლიერება სომხურ საზოგადოებაში უსაფრთხოების ფსიქოლოგიურ კრიზისს გააღრმავებს. სომხეთისთვის არსებობს მხოლოდ ერთი შედარებით მსუბუქი ვარიანტი: თუ თურქეთი ნეოსმანიზმის დისკურსს ჩართავს ნორმალიზაციის პროცესში, როგორც საკუთარი რეგიონული მოწინავე როლის დემონსტრირების საშუალებას, შესაძლოა გარკვეული პრაგმატული გახსნაც გაჩნდეს, თუმცა ეს სცენარი ნაკლებად სავარაუდოა, რადგან ანკარა ერევნის მიმართ პოლიტიკას აზერბაიჯანთან კოორდინაციაში გამართავს.

საერთო რეგიონული თვალსაზრისით თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში ნეოსმანური იდეოლოგიის შესაძლო გაძლიერება სამხრეთ კავკასიის უსაფრთხოების არქიტექტურას გახდის უფრო პოლარიზებულს, უფრო დამოკიდებულს თურქულ-აზერბაიჯანულ ბლოკზე, იქნება ფოკუსირებული სატრანსპორტო და სამხედრო დერეფნების კონტროლზე, და გაიზრდება დამოკიდებულება ანკარის პოლიტიკური ნარატივის ტემპზე, რაც მოიტანს თურქულ-აზერბაიჯანულ ერთობლივ ძალაუფლების ცენტრს, საქართველო გახდება სტაბილურობის აუცილებელი, მაგრამ მოწყვლადი რგოლი, სომხეთი კიდევ უფრო იზოლირებული უსაფრთხოების მუდმივი სტრესის რეჟიმში.

ამრიგად, ნეოსმანიზმის გაძლიერება სამხრეთ კავკასიაში გამოიწვევს მულტილატერალური უსაფრთხოების მოდელიდან უფრო მკვეთრად ბლოკურ, ასიმეტრიულ და პოლიტიკურ ზეგავლენის პირამიდებზე აგებულ სისტემაზე გადასვლას, სადაც ანკარის როლი იქნება დომინანტური, ხოლო რეგიონის ქვეყნები სხვადასხვა ხარისხის დამოკიდებულებაში. ნეოსმანიზმის შესაძლო დამკვიდრება თურქეთის საგარეო პოლიტიკის კუთხით სამხრეთ კავკასიის უსაფრთხოების არქიტექტურაზე მოახდენს როგორც სტაბილიზაციის, ასევე დესტაბილიზაციის პოტენციალის მქონე გავლენას. თურქეთის ეკონომიკური და სამხედრო ძალის ზრდა რეგიონს მისცემს განვითარების შესაძლებლობებს, თუმცა პარალელურად გააჩენს ახალ გეოპოლიტიკურ დამაბულობას. მომავალში რეგიონული უსაფრთხოება დამოკიდებული იქნება ანკარას, მოსკოვსა და ბრიუსელს შორის ძალთა დინამიკის ცვლილებაზე, ასევე სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების უნარზე მოახდინონ სტრატეგიული ინტერესების დაბალანსება. ჯამში „თურქეთის მოვლენებმა, XXI საუკუნის პირველი ათწლეულის ჩათვლით, გვაჩვენა, რომ ქვეყანა ყალიბდება ძლიერ სახელმწიფოდ, რაც გვადიხვს დასკვნის საშუალებას, რომ შემდგომშიც

ის ხელიდან არ გაუშვებს მოპოვებულ წარმატებას და გააქტიურებს როგორც საშინაო, ისე საგარეო პოლიტიკას“ (მაკარაძე, 2019:29).

გამოყენებული ლიტერატურა:

ბერიძე, ზ. (2018). თურქეთ-აზერბაიჯანის სტრატეგიული ურთიერთობები და საქართველო, აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, ტომი I. <https://doi.org/10.61671/hos.1.2018.2809>. <https://hos.openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2809>;

ბერიძე, ზ. (2019). მთიანი ყარაბაღის პრობლემა, როგორც თურქეთ-აზერბაიჯანის ურთიერთობის განმსაზღვრავი ფაქტორი, აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, II, <https://doi.org/10.61671/hos.2.2019.2779>. <https://hos.openjournals.ge/index/hos/article/view/2779>;

გაჩეჩილაძე, რ. (2019). ახლო აღმოსავლეთი, ტ. II, თბილისი;

კოპალიანი, ნ. (2025). თურქეთის როლის გაძლიერება სამხრეთ კავკასიაში პოსტსაბჭოთა პერიოდში, აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, ტომი VIII, ნომერი I, <https://doi.org/10.61671/hos.8.2025.9087>. <https://hos.openjournals.ge/index.php/hos/article/view/9087>;

მაკარაძე, ზ. (2019). თურქეთ-საქართველოს ურთიერთობების თანამედროვე გამოწვევები, აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, ტომი II, <https://doi.org/10.61671/hos.2.2019.2780>. <https://hos.openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2780>;

მაკარაძე, ე. (2019). კულტურათაშორის დიალოგისა და ეროვნული იდენტობის საკითხები თანამედროვე თურქეთში, აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, ტომი II, <https://doi.org/10.61671/hos>.

2.2019.2775.<https://hos.openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2775>;

მანჩხაშვილი, მ. (2018). რუსეთი და სამხრეთ კავკასია, აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, ტომი I, <https://doi.org/10.61671/hos.1.2018.2808>.<https://hos.openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2808>;

მაჩიტაძე, ე. (2024). თურქეთის საგარეო პოლიტიკა თურგუთ ოზალის მმართველობის პერიოდში, აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე, ტომი VII, ნომერი 2. <https://doi.org/10.61671/hos.7.2024.8277>. <https://hos.openjournals.ge/index.php/hos/article/view/8277>;

Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik, Ankara;

Landau, J. (1995). Pan-Turkism: From Iredentism to Cooperation, Indiana University press;

Sengupta, A. (2014). Myth and Rhetoric of the Turkish model (Exploring Developmental Alternatives), London:Springer;

Menderes, Ç. (2019). The Politics of Neo-Ottomanism in Turkey, Middle East Review;